Perunan kuorirokosta
- ja vähän maltokaariviruksestakin

Lea Hiltunen

Luonnonvarakeskus, Oulu

Luke

Perunan talvipäivät 14.2.2025

Esityksen sisältö

Kuorirokko

- Oireet, elinkierto, esiintyminen

Kuorirokkohankkeiden tuloksia

- Rikkakasvit kuorirokon väli-isäntinä
- Koisorikkakasvit
- Viljelykiertokasvit kuorirokon väli-isäntinä

Yhteenveto

© Luke

Kuorirokko

Aiheuttaja *Spongospora subterranea* f.sp. *subterranea* –mikrobi

Mukulaoireet

- Rakkula-/kraaterimaisia laikkuja
- Siemenperunassa kuorirokko-oireiden esiintymiselle raja
- Ruoka- ja teollisuusperunassa oireet alentavat sadon käyttöarvoa

Juurioireet

- Juuritartunnat
- Äkämäkasvaimet

Levittää maltokaarivirusta

Maltokaariviroosin oireet

- Kaaret/laikut perunan mallossa ja pinnalla
- Oireita ei saa esiintyä esiperus- ja perussiemenessä
- Alentavat sadon käyttölaatua

Kuorirokon mukulaoireet

- Kuorirokkolaikut sisältävät kestoitiöitä
- Kestoitiöiden avulla kuorirokkomikrobi säilyy maassa ja leviää paikasta toiseen
  - Kestoitiöt leviävät mukuloiden ja maan mukana
  - Kestoitiöt itävät suotuisissa oloissa ja niistä vapautuu parveiluitiöitä, jotka tartuttavat perunan juuria ja mukuloita
  - Maltokaarivirus säilyy ja leviää kestoitiöissä
- Mukulatartunnalle otollisin aika on mukulamuodostuksen alkuvaiheessa
- Suotuisat olot mukulatartunnalle (Strydom ym 2024)
  - Kostea maa = ‘vapaa’ vesi
  - Viileä maa 9-17°C, optimi 12-13°C

Hermansen ym. 2011

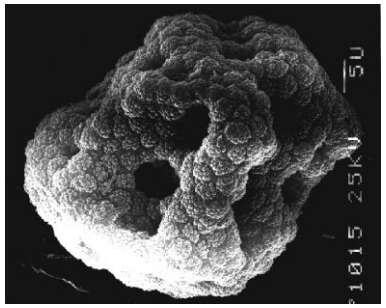

Merz 2019

© Luke

Kuorirokon juurioireet

- Juuritartunnat
  - Ei silmävaraisesti havaittavissa
  - Juuren sisään muodostuu mikrobin rakenteita, jotka heikentävät kasvua ja alentavat satoa
  - Sadonalennus on kokeissa ollut jopa 40 % (Falloon ym 2016)
- Juurikasvaimet eli -äkämät
  - Infektiokohtiin voi muodostua äkämiä
  - Äkämissä muodostuu kestoitiöitä, jotka jäävät maahan ja toimivat tartunnan lähteinä
- Juuritartuntoja tapahtuu suotuisissa oloissa koko kasvukauden ajan
- Suotuisat olot juuritartunnoille (Strydom ym 2024)
  - Kostea maa = ’vapaa’ vesi
  - Maan lämpötila 11-18°C, optimi äkämämuodostukselle 17°C

© Luke

Elinkierto

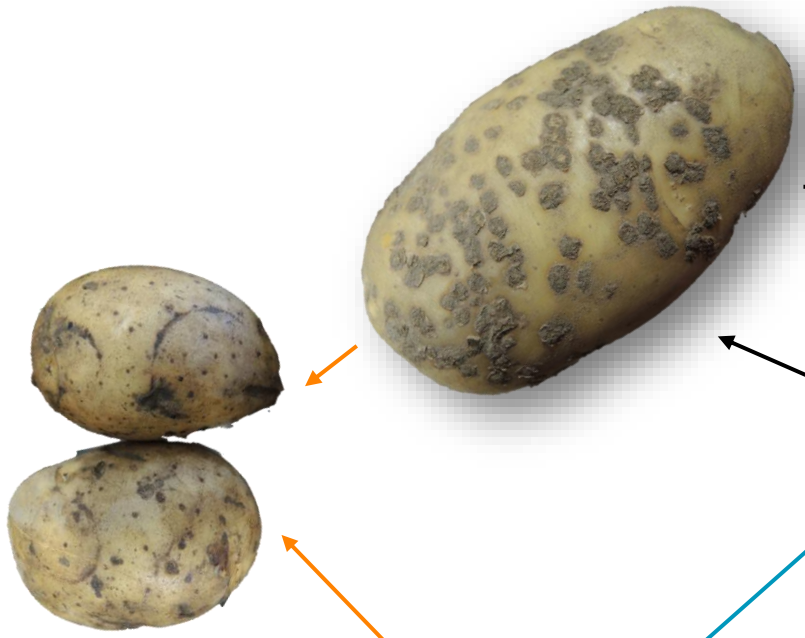

Kestoitiöt vapautuvat laikuista maahan

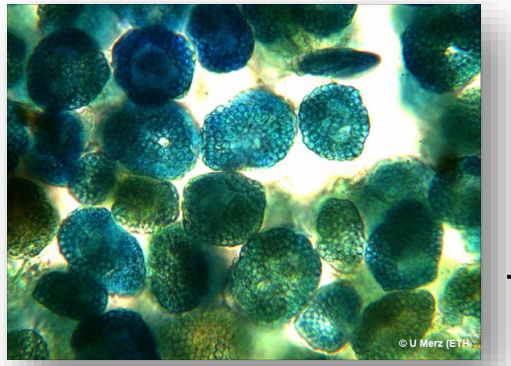

Sopivissa oloissa kestoitiöt itävät
-> Muodostuu parveiluitiöitä
-> Maltokaarivirus siirtyy mukana

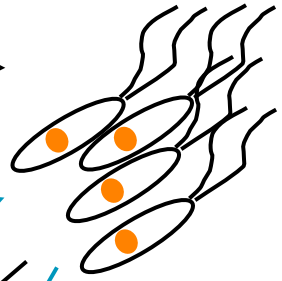

Suotuisissa oloissa voi tapahtua useampia tautisyklejä

Parveiluitiöt tartuttavat
- mukuloita
- juuria
- maavarsia

Falloon ym. 2016

© Luke

Kuorirokon esiintyminen maailmanlaajuisesti

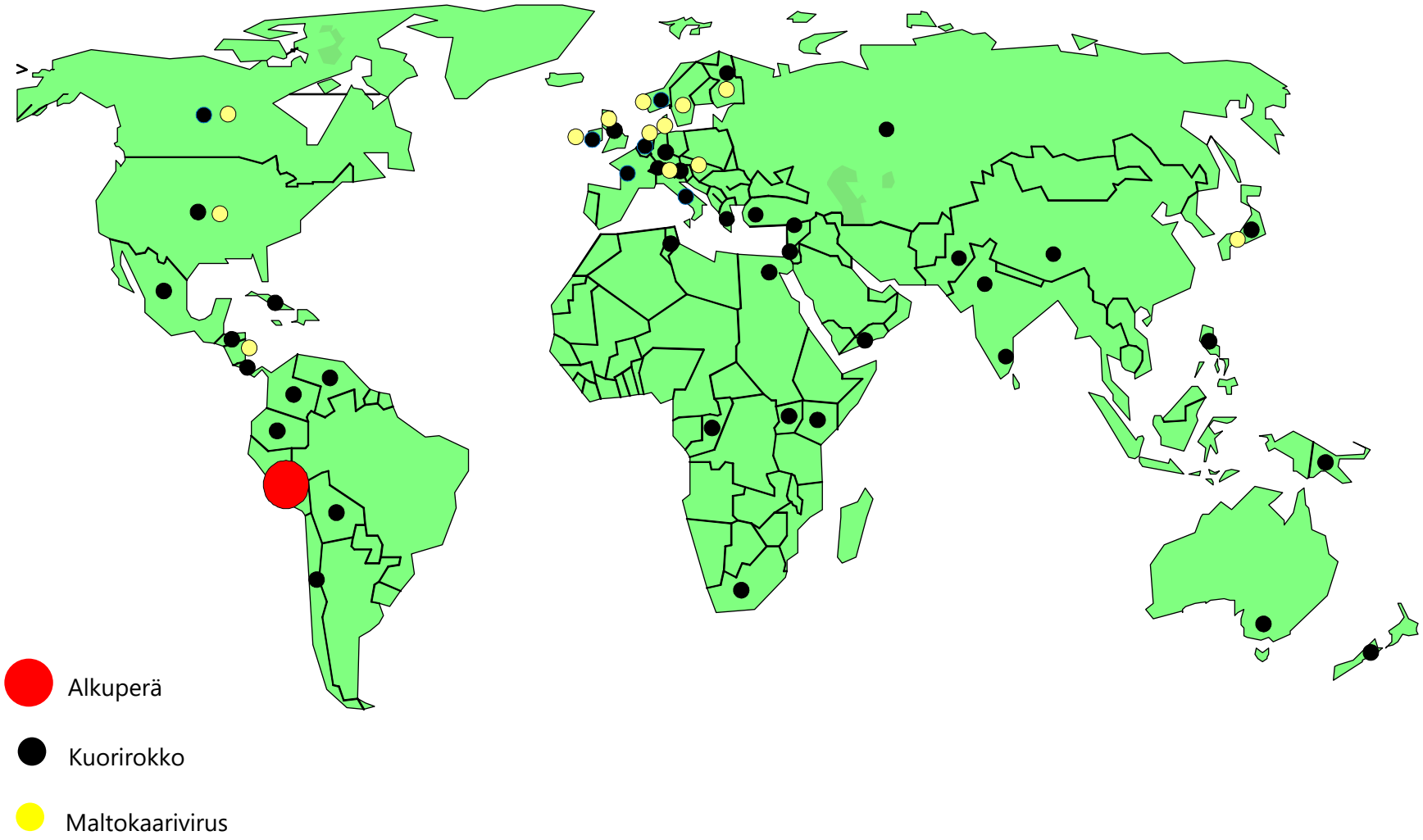

Mukailtu Merz 2023 esityksestä

© Luke

Kuorirokon ja maltokaariviruksen esiintyminen Suomessa

● PMTV havaittiin
○ PMTV ei havaittu

Santala 2010

PMTV, Maltokaarivirus
Ss, Kuorirokkomikrobi
(*Spongospora subterranea*)

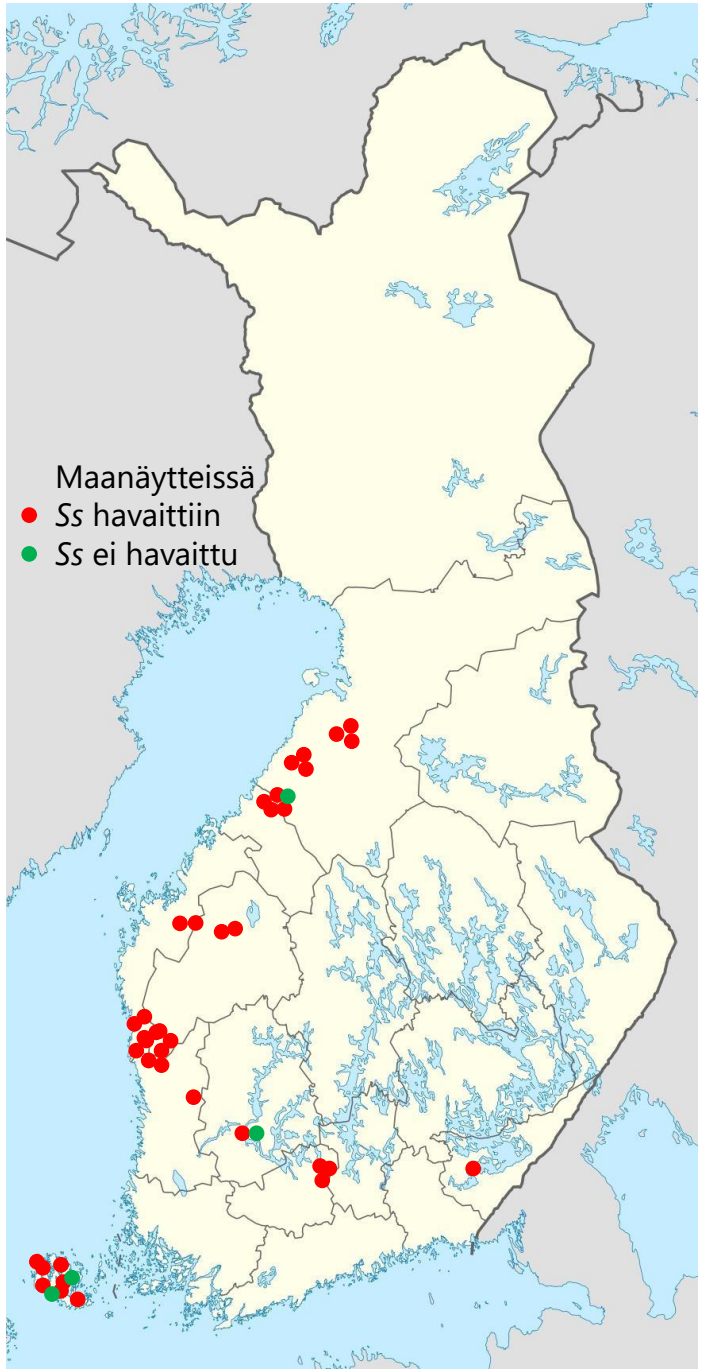

Tupala 2014

© Luke

Luke

Siemenperunan laatuvaatimukset mukulanäytteen tarkastuksessa

© Luke

Vioitus	Esiperussiemen	Esiperussiemen	Perussiemen	Sertifioitu siemen
	Unionin PBTC %	Unionin PB %	Unionin S, unionin SE ja unionin E %	Unionin A ja unionin B %
Multaa ja roskia	-	1,0	1,0	2,0
Kuiva- ja märkämätä (josta märkämätää)	0,00	0,2	0,5 (0,2)	0,5 (0,2)
Ulkoisia vikoja	0,00	3,0	3,0	3,0
Perunarupi	0,00	5,0	5,0	5,0
Kuorirokko	0,00	1,0	3,0	3,0
Seittirupi	0,00	1,0	5,0	5,0
Nahistuneita	0,00	0,5	1,0	1,0
Yhteensä vioituksia	0,00	6,0	6,0	8,0
Maltokaariviruksen oireita	0,00	0,0	0,0	-
Unionikaranteenituhoojia	0,00	0,00	0,00	0,00
Ali- tai ylisuuria	-	-	3	3
Candidatus Liberibacter *solanacearum*	0	0	0	0
Ditylenchus destructor Juurilahoankeroinen	0	0	0	0

>10 % **<10 %**

Kuorirokon peittämä ala mukulan pinnasta

Kuorirokkoa saa olla enintään 3,0 painoprosenttia (kuorirokon peittämä alue 1/10 mukulan pinnasta).

Esiperussiemenessä ja perussiemenessä ei saa esiintyä maltokaariviroosin silmämääräisesti näkyviä oireita.

Kuorirokon esiintyminen siemenperunassa

© Luke

Siemenluokka		Sallittu kuorirokon määrä * paino-%
Esiperus	PBTC	0,00
	PB	1,0
Perus	S, SE, E	3,0
Sertifioitu	A , B	3,0

*Kuorirokon peittämä alue 1/10 mukulan pinnasta

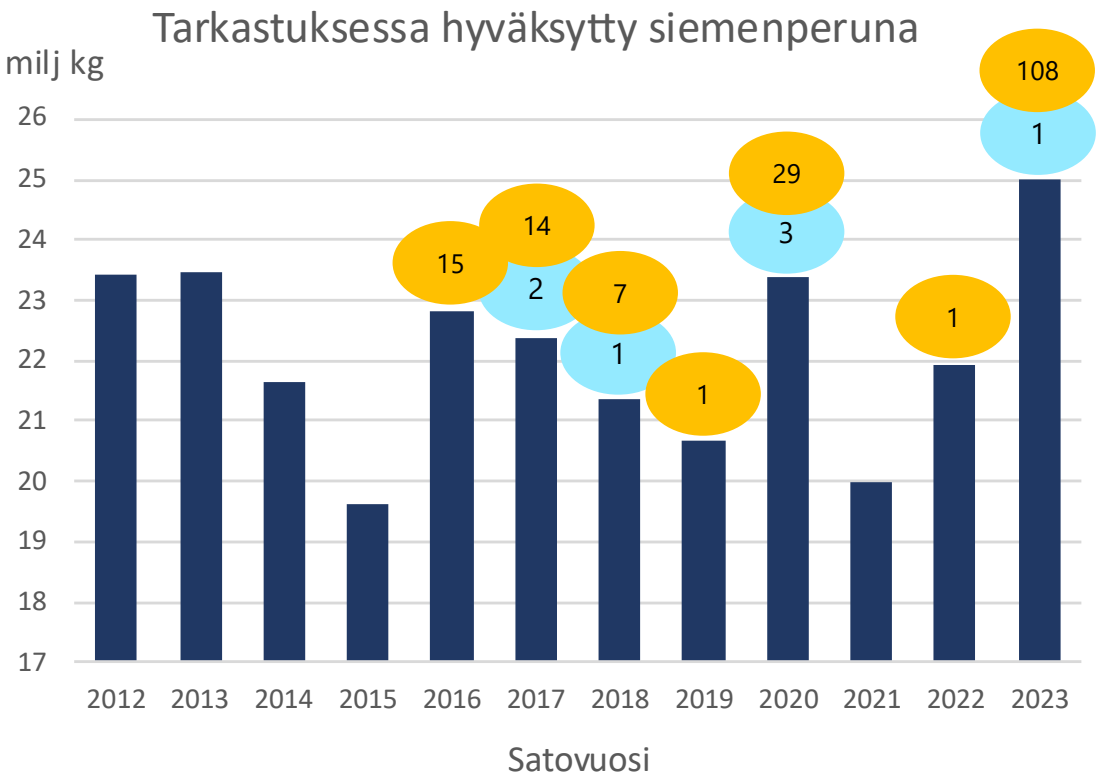

Luokan laskuja ei tilastoida

Kuorirokon vuoksi hylätyt siemenerät (kpl) (Ruokavirasto)

Kuorirokkoiset erät (kpl) tarkastelujaksolla tammi-huhtikuu (Luke/Ruokavirasto)

Luke

RUOKAVIRASTO
Livsmedelsverket • Finnish Food Authority

Kuorirokon väli-isännät

© Luke

Luke

Rikka- ja viljelykiertokasvien rooli kuorirokon väli-isäntänä

- Kuorirokkomikrobi on moni-isäntäinen ts. se tartuttaa monia eri kasvilajeja
- Ns. **aitoihin isäntäkasveihin** kehittyy tartunnan seurauksena juuri-infektioita ja kestoitiöitä
  - Kestoitiöt jäävät maahan
  - Lisäävät maan tautipainetta
  - Pääasiassa perunan sukuisia kasvilajeja
- Ns. **vaillinaiset isäntäkasveihin** kehittyy juuri-infektioita, mutta ei kestoitiöitä
  - Eivät suoraan lisää maan tautipainetta
  - Infektoituneista juurista vapautuu parveiluitiöitä suotuisissa oloissa
  - Voivat lisätä tartuntoja perunalla ja välillisesti vaikuttaa maan tautipaineeseen
- Tärkeää tietää, ovatko meillä perunapellolla yleisesti esiintyvät rikkakasvit tai viljelykierron välikasvit kuorirokon isäntäkasveja

→ **Pitävätkö yllä/lisäävätkö maan kuorirokkopainetta?**

Luke

Rikkakasvit

© Luke

Luke

Rikkakasvien rooli väli-isäntänä

Näytteen keruu
- Heinä-elokuu 2019 ja 2020

Kasvilajin tunnistus

Näytteen käsittely
- Pesu
- Juuriäkämien havainnointi
- Ilmakuivaus + pakastus

Näytteen jauhaminen nestetypessä

DNAn eristys

PCR-analyysi kuorirokkomikrobi-spesifisillä alukkeilla (mukaillen Bell ym 1999)

	Näytteen keruu
Rikkakasvilajeja	31
Kasviheimoja	15
Näytteitä	191
Tiloja	11
Peltolohkoja	20

Luke

Kasviheimo	Kasvilaji	Testatut (PCR) näytteet, kpl	Positiiviset näytteet, kpl	
Amaranthaceae	jauhosavikka	37	33	→ 89 %
Asteraceae	siankärsämö	2	0	
	pujo	2	0	
	pelto-ohdake	3	0	
	savijäkkärä	1	0	
	pihasaunio	12	3	
	peltovalvatti	7	4	
	peltosaunio, saunakukka	3	1	
Boraginaceae	peltolemmikki	1	0	
Brassicaceae	peltokanankaali	1	1	→ 100 %
	lutukka	7	7	
	peltoukonnauris	5	5	
Caryophyllaceae	peltohatikka	6	4	
	pihatähtimö, vesiheinä	1	0	
Fabaceae	hiirenvirna	3	2	
Lamiaceae	peltopillike	3	1	
Papaveraceae	peltoemäkki	3	1	
Plantaginaceae	piharatamo	3	0	
Poaceae	polvipuntarpää	1	0	
	nurmipuntarpää	3	0	
	juolavehnä	4	1	
	raiheinä	1	0	
	timotei	3	1	
	kylänurmikka	10	7	
Polyconaceae	kiertotatar	21	18	→ 85 %
	ukontatar	4	4	
	pihatatar	15	12	
Rosaceae	ketohanhikki	1	0	
Rubiaceae	peltomatara	10	6	
Solanaceae	ylivuotinen peruna	1	0	
Violaceae	pelto-orvokki	17	12	

- Juuriäkämiä ei havaittu
- Kuorirokkomikrobin aiheuttamia tartuntoja esiintyi yli puolella kaikista testatuista rikkakasvilajeista
- Yleisimpiä tartunnat olivat ristikukkaisilla, jauhosavikalla ja tatarkasveilla
- Monet rikkakasvilajit näyttäisivät olevan kuorirokkomikrobin ‘vaillinaisia’ isäntäkasveja
  - Voivat välillisesti vaikuttaa maan tautipaineeseen lisäämällä tartuntoja perunalla
- Koisorikkakasvien rooli?

© Luke

Koisorikkakasvit

© Luke

Luke

Kuva: Terho Hyvönen, Luke

Koisorikkakasvit

- Suomessa tavataan useampia koisokasvien heimoon kuuluvia rikkakasvilajeja: puna-, musta- ja kehtokoiso
- Ne ovat levinneet yhä laajemmalle todennäköisesti sekä ilmaston lämpenemisen että ihmistoiminnan seurauksena
- Perunan sukulaisina koisorikkakasvit ovat potentiaalisia isäntäkasveja perunan taudinaiheuttajille, myös kuorirokkomikrobille
- Koisorikkakasvien rooli kuorirokon väli-isäntänä on ollut selvitettävänä vuodesta 2023 lähtien

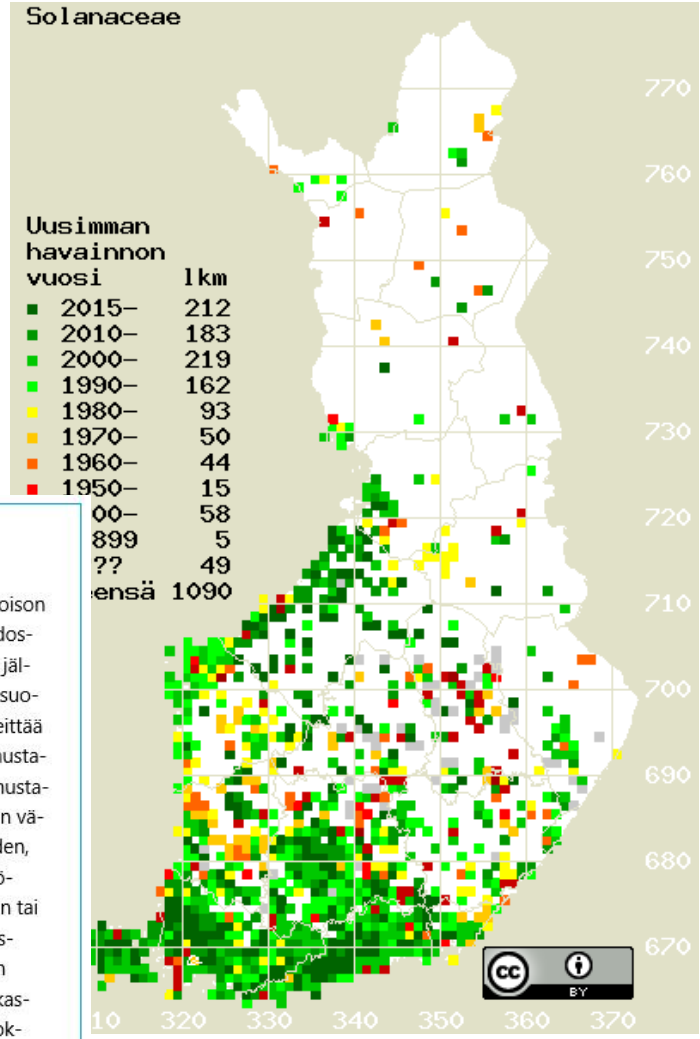

Lampinen & Lahti 2019

Kuinka tunnistat musta- ja kehtokoison?

Nimensä mukaisesti, kehtokoison marja jää verholehtien muodostamaan "kehtoon" kukinnan jälkeen, jolloin paperimaiseksi suojukseksi suureneva verhiö peittää marjan osittain toisin kuin mustakoisolla. Kehtokoiso eroaa mustakoisosta vaaleamman vihreän värinsä, tiheämmän karvaisuuden, pidempien verholehtien, pyöreämmän varren sekä vihreän tai ruskeanvioletin marjan perusteella. Mustakoison marja on yleensä musta. Mustakoiso kasvaa kehtokoisoa hieman kookkaammaksi ja on pystykasvuisempi.

Mustakoiso (vasemmalla) ja kehtokoiso (oikealla). Kehtokoisolla kukat ovat hieman pienemmät, verholehdet muodostavat "kehdon" marjan ympärille ja varsi on karvainen toisin kuin mustakoisolla. (Kuvat Lars Andersson).

Tuottava Peruna 2/2024

© Luke

Koisorikkakasvit

Näytteen keruu ja lajitunnistus
- Elokuu 2023 ja 2024

Näytteen käsittely
- Pesu
- Pakastus

Kylmäkuivaus

Homogenisointi

DNAn eristys extraction

qPCR-analyysi kuorirokkomikrobi-spesifisillä alukkeilla (mukaillen Maldonado ym 2013)

		Näytteen keruu	
		2023	2024
Mustakoiso	Näyte	40	55
	Tila	3	4
	Peltolohko	4	6
Kehtokoiso	Näyte	40	90
	Tila	1	4
	Peltolohko	4	9

Kuva: Terho Hyvönen, Luke

Koisorikkakasvit

		2023			2024		
		Testatut (qPCR) näytteet, kpl	Positiiviset näytteet, kpl		Testatut (qPCR) näytteet, kpl	Positiiviset näytteet, kpl	
Mustakoiso	Näyte	40	2	5,0 %	55	26	47 %
	Tila	3	2		4	2	
	Peltolohko	4	2		6	3	
Kehtokoiso	Näyte	40	3	7,5 %	90	30	33 %
	Tila	1	1		4	2	
	Peltolohko	4	3		9	3	

Suotuisissa oloissa koisorikkakasvit ovat tehokkaita kuorirokon isäntäkasveja

- Niiden esiintymiseen ja torjuntaan tulee kiinnittää erityistä huomiota

Kuva: Terho Hyvönen, Luke

Viljelykierron välikasvit

© Luke

Luke

Kuva: Anne-Maria Möttönen, Luke

Viljelykierron välikasvit

- Aiemmissa tutkimuksissa on havaittu, että monet viljelykasvit ovat kuorirokon potentiaalisia isäntäkasveja
- Testauksia on tehty sekä laboratorio- että pelto-oloissa
  - Laboratoriotutkimuksissa saadaan selville kasvilajin potentiaali toimia kuorirokkomikrobin isäntänä
  - Kasvilajin todellisen roolin selvittäminen vaatii tutkimuksia pelto-oloissa, koska ympäristötekijöillä on ratkaiseva merkitys tartunnan ja oireiden kehittymisen kannalta
- Viime vuosina Suomessa perunan viljelykiertoa on pyritty monipuolistamaan uusilla viljelykasveilla
  - Niiden vaikutusta kuorirokon esiintymiseen ei tunneta

Kuva: Anne-Maria Möttönen, Luke

Viljelykierron välikasvit

© Luke

Selvitys perunan viljelykierron välikasveista

Kirjallisuustietojen kokoaminen

Valittujen kasvilajien kasvatuskaappitestaus
- 15 kasvilajia

Peltonäytteiden keruu
- Elokuu 2024
- 23 peltolohkolta Pohjois- ja Keski-Pohjanmaalta sekä Lounais-Suomesta

Näytteiden käsittely ja analysointi
- Pesu, pakastus
- Kylmäkuivaus, homogenisointi
- DNA:n eristys, qPCR (mukaillen Maldonado ym 2013)

Viljelykierron välikasvit

Kasvatuskaappi-testaus

Kasviheimo	Kasvilaji	Kasvatuskaappikoe *Spongospora* (qPCR)
Poaceae	ohra	
	kaura	
	vehnä	
	ruis	-
	timoteit	
	nadat	
	raiheinät	+
Brassicaceae	öljyretikka	+
	muokkausretikka	
	valkosinappi	+
	rypsi	+
	rapsi	
	lanttu	
	nauris	
	kaali	
Fabaceae	herne	
	härkäpapu	-
	virnat	+
	valkomesikkä	-
	rohtomesikkä	
	sokerijuurikas	
	puna-apila	
	valkoapila	
	persianapila	
Apiaceae	kumina	+
	porkkana	
Amaranthaceae	punajuuri	+
	pinaatti	+
Cannabaceae	kuituhamppu	+
Polygonaceae	tattari	+
Asteraceae	auringonkukka	+
Boraginaceae	aitohunajakukka	+
Amaryllidaceae	sipuli	

© Luke

Viljelykierron välikasvit

Peltonäytteet

Välikasvi		Peltonäyte	
Heimo	**Laji**	**Testatut (qPCR) näytteet, kpl**	**Positiiviset näytteet, kpl**
Poaceae	kaura	10	0
	vehnä	10	0
	ruis	10	0
	raiheinät	40	2
Brassicaceae	öljyretikka	20	4
	valkosinappi	10	0
	rypsi	10	0
Fabaceae	herne/seos	3	0
	virnat	20	7
	puna-apila	10	2
Apiaceae	kumina	20	3
Cannabaceae	kuituhamppu	22	1
Polygonaceae	tattari	10	0
Boraginaceae	aitohunajakukka	20	3
	aitohunajakukka/seos	8	1

Kuva: Anne-Maria Möttönen, Luke

Kasviheimo	Kasvilaji	Kasvatuskaappikoe	Peltonäyte
		Spongospora (qPCR)	*Spongospora* (qPCR)
Poaceae	ohra		
	kaura		-
	vehnä		-
	ruis	-	-
	timoteit		
	nadat		
	raiheinät	+	+
Brassicaceae	öljyretikka	+	+
	muokkausretikka		
	valkosinappi	+	-
	rypsi	+	-
	rapsi		
	lanttu		
	nauris		
	kaali		
Fabaceae	herne		-
	härkäpapu	-	
	virnat	+	+
	valkomesikkä	-	
	rohtomesikkä		
	sokerijuurikas		
	puna-apila		+
	valkoapila		
	persianapila		
Apiaceae	kumina	+	+
	porkkana		
Amaranthaceae	punajuuri	+	
	pinaatti	+	+ (testattu 2020)
Cannabaceae	kuituhamppu	+	+
Polygonaceae	tattari	+	-
Asteraceae	auringonkukka	+	
Boraginaceae	aitohunajakukka	+	+
Amaryllidaceae	sipuli		

- Kasvatuskaappikokeiden perusteella monet viljelykierron välikasvit ovat potentiaalisia kuorirokkomikrobin isäntäkasveja
- Kaikki näistä kasvilajeista eivät kuitenkaan saaneet tartuntaa pellolla
- Koska olosuhteet ovat ratkaiseva tekijä kuorirokon esiintymisessä, tarvitaan tuloksia useammalta vuodelta → näytteen keruuta jatketaan ensi kesänä

Mielellään otetaan vastaan ehdotuksia sopivista peltolohkoista

© Luke

Yhteenveto

© Luke

Luke

Yhteenveto

- **Kuorirokko on hankala tauti**
  - Kuorirokkomikrobi säilyy maassa kauan kestoitiöidensä avulla
  - Kestoitiöt leviävät mullan ja siemenperunan mukana paikasta toiseen
  - Suotuisissa oloissa taudinaiheuttaja pystyy lisääntymään räjähdysmäisesti
  - Ympäristötekijät, mm. maan kosteus ja lämpötila, säätelevät taudin esiintymistä → huonosti ennakoitava
  - Kaikkia kuorirokon kehittymiseen vaikuttavia tekijöitä ei tunneta → Niistä tarvitaan lisää tietoa
- **Kuorirokkomikrobilla näyttäisi olevan monia väli-isäntäkasveja myös meidän oloissamme**
  - Voivat välillisesti vaikuttaa maan tautipaineeseen lisäämällä tartuntoja perunalla → Huomioitava rikkakasvien torjunnassa ja viljelykierron kasvivalinnassa
- **Kuorirokon torjuntaan ei ole näköpiirissä yksittäisiä tehokkaita keinoja**
  - Kuorirokon hallinta vaatii jatkossakin monen keinon yhteensovittamista
- **Kuorirokon hallinta edesauttaa myös maltokaarivirooosin hallintaa**

© Luke

Kiitokset rahoittajille ja kuorirokkotyössä mukana olleille

Maa- ja metsätalousministeriö
Jord- och skogsbruksministeriet
Ministry of Agriculture and Forestry

UNIVERSITY OF HELSINKI

PETLA
Perunantutkimuslaitos

SPK
Suomen siemenperunakeskus Oy

MATINOLLIN PERUNA OY

HZPC Kantaperuna

JEPO
-SINCE 1976-

FinPom

Maatila Kolehmainen Oy

Taavittila Oy

Luke

Näytteenkeruuseen osallistuneet tilat ja yritykset

Luke
- Terho Hyvönen, Tero Tuomivirta, Matti Salmela
- Oulun laboratorio
- Infra Jokioinen

Helsingin yliopisto
Petla
Ruokavirasto

Kiitos!

Kuorirokkohanke 2023-2026

Perunan kuorirokon aiheuttamien riskien vähentäminen ja hallinta

Tavoitteena on selvittää kuorirokon esiintymiseen vaikuttavia tekijöitä Suomen oloissa

Tarvitsemme tietoja kuorirokkoisista ja terveistä perunaeristä sekä niiden kasvuoloista

Haluatko osallistua?

Ota yhteyttä
lea.hiltunen@luke.fi
029 532 6130